

To jsme se dožili

NAŠA JOHANISOVÁ

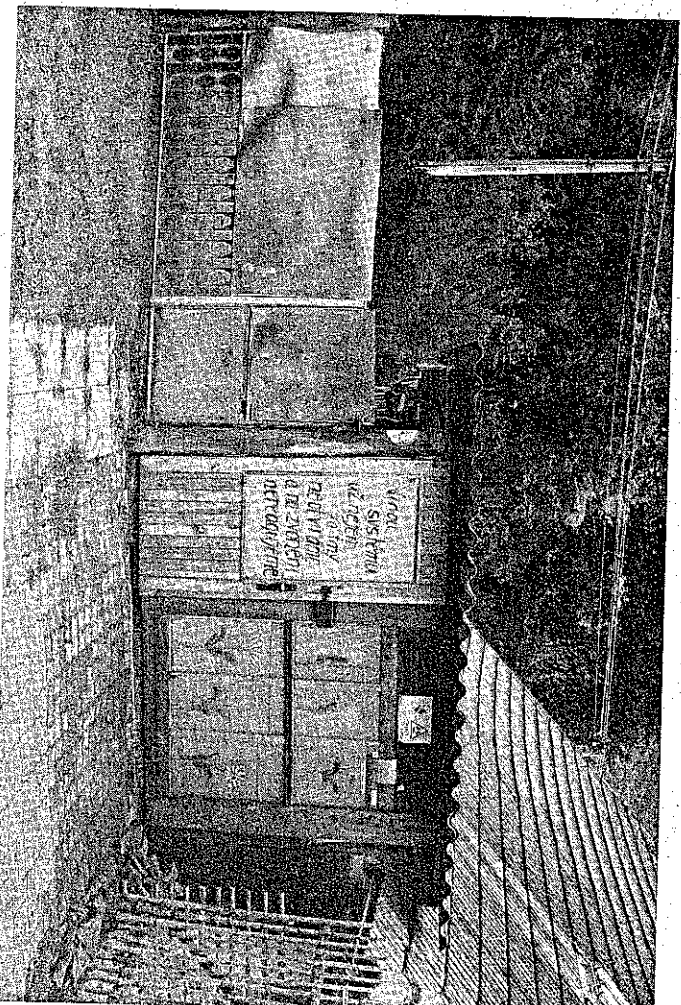
Dokončení ze s. 1

„Lidé si dnes tukají na čelo, ale jen poštějte, až ceny ropy stoupnou na sto dolarů za barel.“ Domačí zvířata však z krajiny spíše mizí. Před časem jsem strávila několik měsíců putováním po britském venkově a můj největší objev se dal slyšet v jediné větě: Nemají tam slepice. Zatímco tuleně jsem viděla nekolidikrát, s volně pobíhajícími slípkami a kohoutem jsem se setkala až na jednom hebridském ostrově. Měli tam v chalupě navíc i opravdovou plotnu – varila a pekla jídlo, vytápěla dům, hřála vodu a daly se na ni rychle usušit i mokré svršky. Možná, že to byly poslední slepice a poslední plotna ve Spojeném království. Tehdy jsem poprvé vážně začala přemýšlet o tom, co to venkov vlastně je. Překvapilo mě, že neexistuje jednoznačná definice. V Anglii jedni za venkov považují každé území pod určitou hranicí hustoty osídlení. Druzí naopak soudí, že by se pojem „venkovský“ (*rural*) alespoň v odborných kruzích měl přestat používat, neboť *neznačuje žádnou výraznou sadu fyzických a sociálních odlišností*. Je možné, aby se „venkov“ nenápadně, nenášně, nepozorovaně vytratil, jako ráno mlha u nás nad řekou? To bych nechtěla. Mám totiž venkov ráda, žiju v něm a jsem v něm šťastna. Možná, že si ho udržíme, chytíme za křídlo, zabráníme v odtělu, když ho dokážeme správně pojmenovat. Tak to aspoň bývá v pohádkách. Dají se slovy zachytit a vyjádřit ony fyzické a sociální, možná i psychologické a metafyzické znaky venkova, které jen nejasně tuším? Co by tam tak asi patřilo? Malá mobilita, širší rodina, vzájemná přibuznost, znalost, zájem o druhé (ba, někdy až obtížný)? Zbytky sdílených svátků, které ozvlášťují běh roku? U nás je to stavení máje, lehní pouť v místním městečku, havelské posvícení a dušičky, na které se ještě občas peče obrovský makový rohlík. A co odborné know-how: umění vypěstovat a zavazít okurky, klepnout a stáhnout králíka, naroubovat hrůuň? Účast na místních cyklech vede k něčemu těžko hmatatelnému, co se pokusil před časem vyjádřit Bohuslav Blažek: „Venkované jsou součástí kosmického cyklu, kruhu života, a také to vědí. Tak jako jim ze země vyrůstá rostlina a spotřebovává se zase do země vrací jako živina pro další rostliny, tak vlastně se sami cítí spjatí se zemí. Proto nikdy nemají tak panickou hrůzu z nemoci, stříhají a umírají, jaká provází naše městské bytí.“ (Literární noviny 32/1995)

Byla jedna chudá bohatá vdova

„Už ty kachny přišli rok mít nebudu,“ tvrdila mi loni jedna třásedmdesátiletá paní. V Makru je mají oškubané za devadesát korun! Letos má opět kachny a k tomu ještě husy. Duch venkova se drží zuby nehty. Ovšem až zemře a chalupu zdědí její dcera, která bydlí ve městě a prodává v sekáč, těžko si pořídit „havěť“ jako marminka.

Colin Williams z univerzity v anglickém Leicesteru nedávno publikoval zajímavý výzkum, zaměřený na mapování nepečených ekonomik. Do nepečených ekonomik spadá nejenom chov kachen a hus, ale veškeré samozásobitelství, vaření, péče o domácnost a o děti, svépomoc, mezigenerační spolupráce, vzájemná sousedská výpomoc a dobrovolnická práce. Vlastně všechna práce, kterou děláme pro sebe či pro druhé, aniž by našim primárním

cílem byl finanční zisk. Williams předpokládá, že podíl takovýchto nepečených aktivit, kterým říká „nekomodifikované“, bude v Británii nižší u bohatších vrstev, které si mohou dovézt uklízečku, častěji navštěvují restaurace apod. Ke svému překvapení ale zjistil, že ti bohatší v jeho výzkumu byli aktivnější ve všech směrech, tedy „komodifikované“ i „nekomodifikované“. Lidé, kteří trávil celý den v dobře placené práci, možná měli uklízečku, ale účastnili se dobrovolných aktivit, setkání s přáteli, měli bohaté sousedské vztahy a časťto svépomocí vykonávali různé domácí práce. Naproti tomu v oblastech s vyšší chudobou a nezaměstnaností našel Williams i menší aktivitu mimořádně, ať už se týkala svépomocí, dobrovolné činnosti nebo sítě přátel a příbuzných. Tito lidé jsou vlastně chudí dvakrát – v penězích i nepečených sítě.

Jak to souvisí s kachnami mé třásedmdesátileté sousedky? Sousedka je chudá vdova, ale v „nekomodifikované síti“ je bohatá. Do Williamsova schématu nespadá. Má zahradu se zeleninou, ovocný sad, drůbež, starý, ale bytelný dům. Každou neděli k ní na oběd zavírá dcera, zeť a vnuci s rodinami – ti všichni jsou jí „nepečeně“ k dispozici, pomohou jí i v rámci svých profesí. Neustále mezi nimi kolotá proud bottlkových koláčů, vajec, okurek (ze strany mé sousedky) a trůček ze sekáče či mouky nebo banánů, nakoupených levně v hypermarketu (ze strany mladých). Mladí mají navíc rybník, z něj je spousta ryb. Kolem tohoto nejnitřnějšího nekomodifikovaného kruhu se rozkládá další: kruh obce, kde tato paní žije celý život, a kde má také nepečené síť, utkané z přátelství, vzájemné závaznosti a pomoci. Díky tomuto kruhu jsem úhoře chyceného jejím vnukem rybařem ochutnala i já.

Prosperita jako vedlejší produkt věžňavosti?

Poslední, ale důležitý kruh bohatství nejenom mé paní sousedky jsou lesy. Lesy jsou volně přístupné pro procházky, sbírání hub, borůvek, brusinek. A dřeva. Naše krajina není dosud dostatečně komodifikovaná. To v Anglii už jsou dál. Temně vsude jsou tam plochy. Duši anglického venkova oslabil proces známý jako *enclosures*, oplotování, který probíhal po několika staletích a který zbavil venkova na jeho práva nejen na obecní pastvu a topivo, ale vzal mu i proutí na košíky, rákosu na střechy, kámen či písek na stavby nebo květi-

ny a bobule pro prodej na trhu. Ve Skotsku naproti tomu proběhly v 18. a 19. století takzvané *clearances* – nepříjemné slovo blízké čistkám a *etnickému čistění*. Místní lordi chtěli, aby půda vydělávala. V rámci komodifikace bylo proto zhruba půl milionu skotských vesničanů násilím vysídlováno za moře či vysídleno do měst, jako je Glasgow, kde mnozí jejich potomci již několikátou generací žijí, neschopní vymánit se z kletby dvojí chudoby.

Indický autor Ramachandra Guha v této souvislosti nabízí zajímavý pohled na historii pokroku. Rozlišuje dva typy lidí: *lídi ekosystémové*, výrazně závislé svým životním na místní přírodě. A *všežravce*, kteří jsou schopni ukonšit, přeměnit a využít zdroje z daleko širší oblasti, než je jejich bezprostřední okolí. Výhody pokroku v Indii, jak dokládá v knize *Varieties of Environmentalism*, vždy shrábli všežravci na úkor ekosystémových lidí. Často se to dělo nějakou formou *oplocování*, někdy spojenou s *čistkou*. Například když se naplnily v Himálaji přehrady, dodávající všežravcům ve městech energii, sballi ekosystémáci svých pět švestek a táhli o dům dál – tedy kromě tvrdohlavců, kteří se dobrovolně utopili ve svých domech. Když se pokácely horské lesy a stromy se odvezly do papíren v nížině, ztratili ekosystémáci pastvu pro svůj dobytek, někdy je také udusily půdní sesuvy. Ekosystémoví lidé jsou zra-

nitelní a často se z nich rekrutuje třetí sorta lidí: *ekologičti uprchlíci* v městských slumech, kteří se přizívají na zbytkách prosperity všežravců. S Williamsonem bychom mohli zjednodušeně říci, že ztratili své nekomodifikované živobytí, ale komodifikované nenalezli.

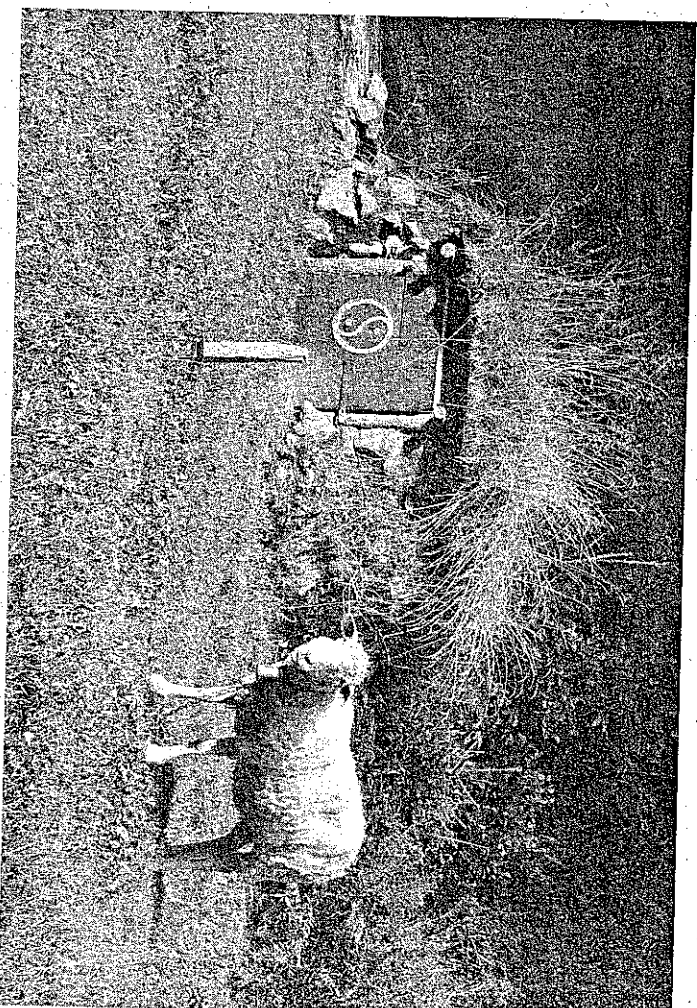
Jak chytit ducha

Tady by se ale dalo namítnout, že u nás mládo lesy nepokácel a možnost pást své kozy ve strouhách máme stále. Proč tedy stále méně lidí zajímá místní ekosystém jako zdroj živobytí? Odpověď je nasnadě: prostě se to *nevyplácí*. Jsme všežravci. Napojili jsme se na potrubí, jímž k nám proudí energie, potraviny, šatstvo a tisíce dalších věcí zdaleka. Je to pohodlná, ale riskantní strategie. Jednak morálně: levné zboží může být vyrobeno na úkor ekologických uprchlíků či ekosystémových lidí – třeba i našich vlastních zemědělců. Jednak ekologicky: fosilní i jaderná energie jsou problémové a čerpáme je na úkor budoucnosti. A do třetice existencně: Jestli si nedáme pozor, můžeme se sami stát ekosystémovými uprchlíky: lidmi chudými nekomodifikované (ztratíme-li své lidské a ekonomické vazby na venkov, své know-how, jak opravit dům, vypěstovat brambory, zavazít vlně či upéci žemlovku) i komodifikované (ztratíme-li práci či přestane-li potrubí chrlit zdroje pro všežravce).

Ne, nemyslím si, že bychom se všichni měli stát samozásobiteli a rezignovat na svá zaměstnání. Můžeme se ale snažit zachovat si své nepečené dovednosti, svou sociální a ekosystémovou záchranou síť. Najít nějakého ekosystémového člověka či skupinu a pomáhat jim. Podporovat malé, decentralizované a obnovitelné zdroje energie. Znáte nějakého malovýrobcem zeleniny, kozičích sýrů, je ve vašem okolí malá pekárna? Už i u nás začínají vznikat adresáté místních producentů potravin. Přímy prodej zákazníkům je jedna z cest, jak mohou tyto lidé přežít, či se dokonce namnožit. Spotřeba *jídla zblízka*, jak byl anglický pojem *local food* přeložen, umožňuje snížit svou ekologickou stopu, vymánit se z globální závislosti, a ještě se dobe a zdravě najíst. A snad i chytit jemně za křídlo ducha venkova a doufat, že se přece jen ještě zdrží.

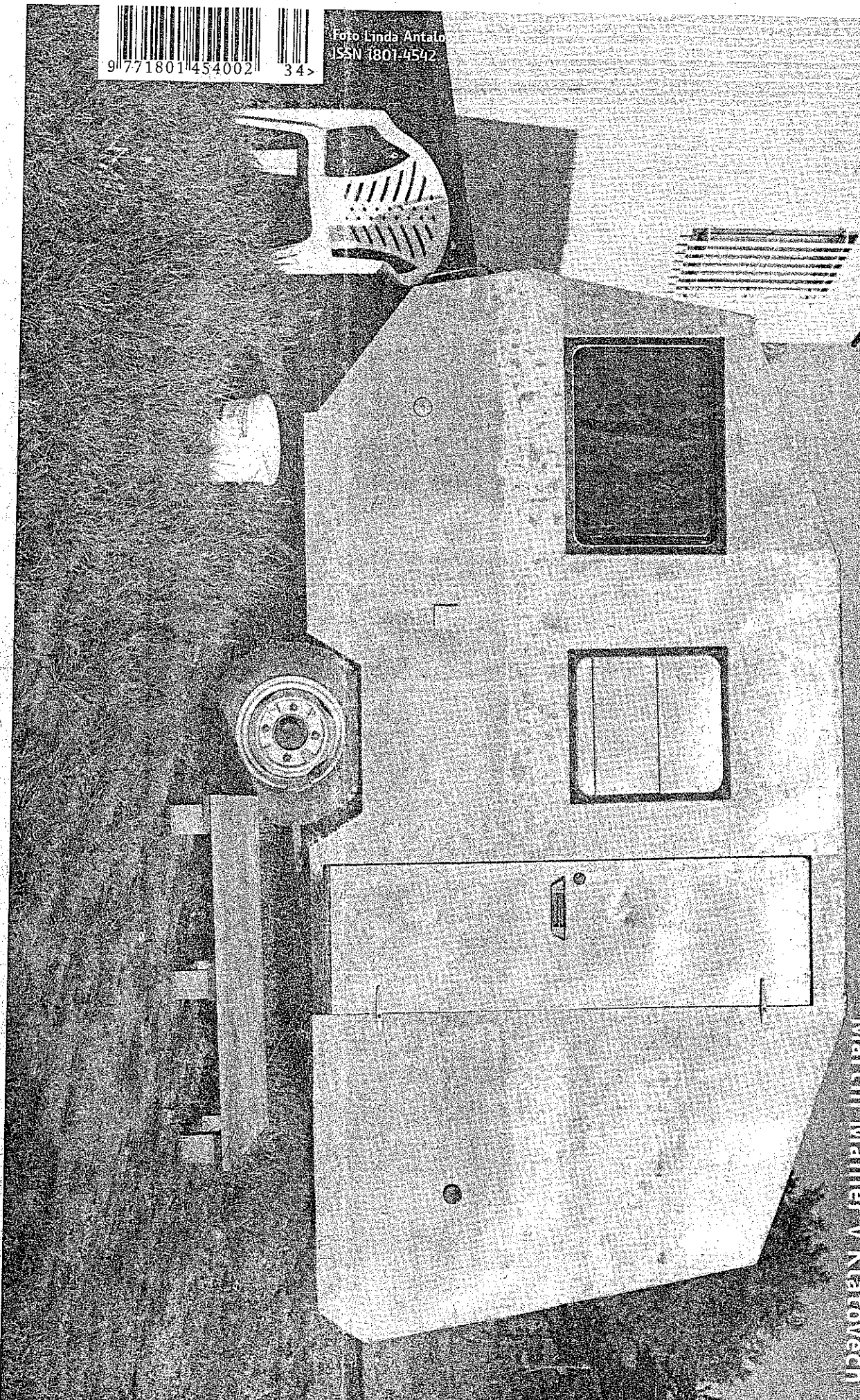
Autorita přednáší na FSS MU a PF JEL, je členka Trašiu pro ekonomiku a společnost.

Foto Filip Horáček

mezi jeskyní a městem

**případ Grass – Jan Hon a Adam Michník / ovce, králíci, prasata a kozy / Célinův životopis
Fringe Festival v Edinburghu / Antoine Fabre d'Olivet a dokonalý podvrh okcitánské poezie
Divadlo živoří v ČT / nadportréty v pražském Rudolfinu / rozmluva s Alfredem Snítkem
výtvarná inventura v Kunsthaus Graz / sladký film Patnáctiletá
dovolená v karavanu / Jiri Zizler o Davidu Mitchellovi
Martin Mainer v Klatavech**

To jsme se dožili

Ekosystémoví lidé jsou zranitelní, vyznačují se zapojením do koloběhu borůvkových koláčů a znalostí stahování králíka. Naopak všežravci kořistí zdroje ze širokého dalekého okolí a shrabují pro sebe výhody pokroku.

NAĎA JOHANISOVÁ

Motto:

Náš báby tře stády

Novotm se v koutku smály

Potom oči zavřely

Pavel Žalman Lohonka

„To jsme se dožili,“ ozývá se kolem stolu, „dív se o to všichni málem prali a teď je z toho odpad. Dokonce nebezpečný!“ Stůl je v chalupe paní Jilkové, přišli jsme oslavit její osmdesátiny. Musím se přiznat, že ač mi takováto vesnická sezení neprospívají kaloricky a někdy se mi na ně od počtače ani příliš nechce, nakonec nikdy nelituji, když se jich zúčastním. Realita se totiž často po několika půlitrrech či sklínkách rozvíhí, zprůsvitlí a odhalí jiné světy, jiné časy, které už nejsou, ale zároveň nějak stále existují.

Tentokrát se v rozvíhlené současnosti kolem stolu paní Jilkové objevil další tón, který mi od té chvíle zní v uších. „To jsme se dožili, bratři.“ Řečeno se směsí nevtý, rezignace, ilustri a humoru. Řeč byla samozřejmě o trávě „jindá“, jak se tady říká, byla každá mez, obecní trávník a zahrada pokosená pro domácí zvířata, za travu se platilo – třeba kusmi masa. Kosilo se ručně. Sama pamatují

z osmdesátých let dozvuky té doby, jak slatí vymnrali, koseli, ustávalo. Vzpomínám si, že se můj soused před dracem lezy sníchem plácal do kolien, když mi líčil absurdní konání chalupařů, kteří si na pokosení zahrady přivezi stroj – sekačku. Dnes za sekačkou chodí jeho vnuk, tráva se hází do strouny a nikomu to ani nepříjde. Vlastně ano, přijde. To bylo právě zvláštní na té narozenné rozmluvě: tihle venkovští lidé, moji vstevníci a přátelé, jsou svou prací, zkušeností, předky a místem propojeni s minulostí, kterou dnešní učenci nazývají předmoderní. Když se někdy podívají octma té doby a jejích hodnot na svět, vidí ho nejednou zvenku a vnímaí jeho absurditu. Moderní svět, který si kilometrů dlouhá potrubi do vzdálených zemí, kutí uhlí z hlubin země, štěpí neviditelné atomy a trískuje neviditelné zařetí, aby měl stále více energie. Na vzdálených zaho-

jích je pak se vši svou svobodou závislý prakticky na životě a na smrti.

Zatím roste místní zelená energie všude kolem – na loukách, ve strounách, v lesích. Není o ni zájem. Málokdo se chce štipat dříví. Málokdo chová včely. Stále méně lidí krmí prase, kosí travu pro králíky, slepice, kozy, ovce, aby získali maso, vejce, mléko, vlnu či sýr, a už vůbec ne pro krávu, vola nebo koně, kteří by tahali vůz nebo pluh. To jsme se dožili.

Putování za slepicí

Možná, že se to brzy změní. Americký milovník Doug Tompkins, majitel největšího soukromého chráněného území na světě, se nedávno v rozhovoru pro měsíčník The Ecologist zmínil, že se chystá na svých farmách v jižním Chile zbavit traktorů a nahradit je koňmi.

Dokončení na s. 19